

RASA ŽIEMYTĖ

Intersubjektyvumo problema E. Husserlio ir A. Schütz'o teorijose

Egzistuoja Kito asmens bei jo reiškiamų minčių supratimo patirtis. Taip pat yra priešingos krypties išgyvenimų, kai susivokiama, jog kitiems ar Kitam mūsų reiškiamos mintys yra suprantamos. Šis abipusio supratimo, arba intersubjektyvumo, fenomenas išryškėja šalia „negatyvios“ reikšmės patirčių, kaip vienpusis ar abipusis nesupratimas. Kai kuriais atvejais nesupratimas yra gno-seologiškai neišvengiamas. Tačiau, kalbant apie ontologinę žmonių gyvenimo plotmę, reikia pripažinti supratimo būtinybę. Juk nesuprasdami vienas kito *homines sociales* negalėtų gyventi visuomenėje, kurios gyvavimo sąlyga ir yra supratimas. Kaipgi paaiškinama ir aprašoma intersubjektyvi patirtis fenomenologiškai?

Pirmasis fenomenologiškai aprašyti intersubjektyvumą bandė fenomenologijos pradininkas E. Husserlis. Jo filosofijos kontekste intersubjektyvumo fenomenas įgavo specifinę prasmę, nes Husserlio fenomenologinis projektas atitinka į subjektą orientuotos filosofijos modelį, o *inter*-subjektyvumas tikrąja šio žodžio prasme yra ne vieno subjekto kompetencija, o tarp-subjektinis santykis.

Husserlio fenomenologijos subjektyvios tendencijos slypi metodologijoje. Fenomenologiškai mąstantis filosofas turi atlikti fenomenologinę redukciją, nukreipiančią reflektuojantįjį jo paties, t. y. subjekto, gelmėn. Redukcijos tikslas – „išvalyti“ reflektuojančią sąmonę nuo visų pasaulyje įgyjamų prietarų, gyvuojančių kasdienybėje. Atliekant redukciją, išorinis pasaulis su įgytomis mokslinėmis ir nemokslinėmis žiniomis (kurios irgi turi prietaro statusą) netenka reikšmės, o tiksliau – tampa radikaliomis abejonės objektu. Po tokios procedūros, vadinamos *epoche*, išgryninta sąmonė, atmetusi visas iki tol nekritiškai priimtas žinias (taip pat tikėjamą pasaulio egzistavimu), iš naujo įprasmina realybę, tačiau ne tą, kurioje gyvename, kartu ir veikiame, o tam tikrą fenomenų srautą, kurį sąmonė atranda savyje. Fenomenologinės redukcijos rezultatas – tai naujo prasmių „pasaulio“, kuris yra *realus* sąmonės atžvilgiu, atradimas ir formavimas.

Sąmonės realybėje intersubjektyvumas, kaip santykis su Kitu, gali turėti dvi reikšmes. Visų pirma, tai gali būti sąmonės santykis su savimi „kaip su kitu“. Kitaip tariant, savirefleksijos, savęs supratimo aktas. Antra, sąmonę

gali sieti santykis su Kitu, pasirodančiu sąmonės lauke fenomeno pavidalu. Šią perskyrą reikėtų paryškinti, nes formaliai minėtos intersubjektyvumo formos nedaug kuo skiriasi. Tačiau, aprašant šiuos santykius, paaiškėja, jog jie esmiškai skirtingi. Savirefleksijos atveju supratimo akte funkcionuoja vienas intencionalus srautas. Sąmonė intencionaliai nusikreipia į save ir gali „žvelgti“ į save iš šalies „kaip į kitą“. Tokį intencionalumo modusą Husserlis vadina *immanentiniu*. Tuo tarpu antroji intersubjektyvumo forma įtraukia ne tik imantinį, bet ir *transcendentinį* intencionalumą, kuris reiškia, kad supratimo akte sąmonė yra nukreipta į Kitą, kuris yra jos fenomenas, tačiau jis „liudija“ kitą intencionalų srautą.

Naudodamas šiuos intersubjektyvumo modusus, pasiduodančius fenomenologiškai paaiškinti ir aprašyti, Husserlis siekė paaiškinti tarpsubjektinį supratimą, kai Kitas nebūtų vien tik fenomenas, besireiškiantis sąmonėje, o būtų ontiskai realus Kitas. Tarpsubjektinis supratimas tokiu atveju būtų vienos sąmonės lauke konstituotų prasmų analogiškas konstituavimas kitoje sąmonėje. Ortodoksinės fenomenologijos kontekste tai reiškia vieno intencionalaus srauto tiesioginį prieinamumą kitam, kadangi kalba nepajėgia perteikti sąmonės lauke besireiškiančio fenomeno įvairiapusiškumo.

Husserlio teigimu, kalba yra netobulas prasmės perteikimo įrankis ir ją nuolat reikia „šlifuoti“. Negana to, dėl savo objektyvujančių galių kalba trunkdo sąmonei atsiverti „patiems daiktams“, t. y. išgyvenimams, nuo kurių fenomenologija ir turi pradėti. Išgyvenimams atvira, redukciją atlikusi sąmonė išsivalo, be viso kito, ir nuo kalbos, kaip socialumo, požymio. Redukcijos metu, anot Husserlio, „aš prarandu visus darinius, priklausančius socialumui ir kultūrai...“¹

Pirmoji intersubjektyvumo forma – sąmonės „skaidrumas“ savęs pačios atžvilgiu, pasiekiami sąmonės savieksplikacijos dėka, rodo, kad sąmonės fenomenai, kuriuos ji nuolat konstituoja, pirmapradiškai yra neaiškūs pačiai sąmonei. Kitaip tariant, sąmonės išgyvenimai ir yra tas sąmonės lygmuo, kuris turi būti konstituotas, išaiškintas.

Kaipgi nuo kalbos išvalyta sąmonė gali konstituoti savo išgyvenimų prasmę? Net jeigu sąmonė ir pajėgtų tai padaryti, ar nekalbiniame lygmenyje konstituota fenomeno prasmė galėtų būti vadinama *prasme*? Juk intencionalaus objekto kūrimas, arba prasmės konstitucija, neišvengiamai apibrėžia, objek-

¹ Husserl E. Cartesianische Meditationen. Hamburg, 1987. S. 20.

tyvuoja sąmonės fenomeną ir jo susidarymo būdą per kalbą. Objektvyuota prasmė gali turėti *tik* artikuliuotą ir šia prasme konceptualizuotą pavidalą. Idant subjektas išsiaiškintų savo sąmonės prasmę, jis neišvengiamai turi „įvilkti“ ją į sąvokas. Jeigu neverbalinė prasmė egzistuoja sąmonėje vaizdinio pavidalu, tai geriausiu atveju vaizduotėje pateikiama jos intencionalaus objekto iliustracija. Kad intencionalaus objekto iliustracija taptų konstituota prasme, vėl reikia sąvokinio apipavidalinimo, kuris atskleidžia Husserlio ignoruojamą lingvistinę prasmės konstitucijos prigimtį.

Kad sąmonė apskritai būtų pajėgi konstituoti kokią nors prasmę, ji visų pirma privalo turėti ikiprasminį, arba „tuščią“, intencionalumą, kuris konstituavimo metu „užsipildytų“ prasme. Kitaip tariant, sąmonė iš anksto turi anticipuoti savo intencionalų objektą, kad jos protencinis (į ateitį nukreiptas) intencionalumas būtų užpildytas sąmonės aktualumo, dalyvaujant transcendentaliai *ego*. Anot Husserlio, prasmės konstitucija atskleidžia, kad intencionalumas dėl temporalinių sąmonės savybių gali būti analitiškai skiriamas į potencialų ir įprasmintą. Potencialų intencionalumą Husserlis vadina implicitiniu, o įprasmintą – eksplcitiniu. Sąmonės *cogito* akto ikikogitatyvus procesas tokiu atveju yra implicitinis intencionalumas, o „eksplcitinis intencionalus išgyvenimas yra „užpildytas“ „aš mąstau“.²

Sąmonės implicitinio ir eksplcitinio intencionalumo skyrimas Husserlio teorijoje svarbus tuo, kad tai yra sąmonės konstitutyvinių galių savęs pakankamumo požymis ar bent jau analitinė to pagrindimo priemonė. Sąmonės prasmės konstituavimo prielaidos glūdi nekalbiniame sąmonės lygmenyje, kurį rodo implicitinis neverbalizuojamos sąmonės intencionalumas.

Nelingvistinė prasių kilmės koncepcija atveria dideles galimybes sąmonės saviinterpretacinei analizei, tačiau tarpsubjektiškai komunikotinių prasių laukas lieka anapus tokios teorijos. Į abipusio supratimo erdvę „išvesti“ gali tik kalba ir prasmingas socialinis veiksmas. Tačiau minėtų elementų įtraukimas į Husserlio fenomenologiją ardytų ją iš vidaus.

Aptaręs sąmonės intersubjektyvumą savo pačios atžvilgiu, Husserlis siekia transcendentaliai pagrįsti intersubjektyvumo fenomeno galimybę, o tai jo filosofijos kontekste reiškia aprašyti Kito konstituavimą transcendentalioje sąmonėje.

² Husserl E. *Ideen zu einer reinen Phanomenologie und phanomenologischen Philosophie*. Tübingen, 1922. S. 236.

Kito įtraukimas į fenomenologiją pareikalauja tam tikrų Husserlio teirijos korektūrų, kadangi Kito pagrindimas negali būti *griežtai* fenomenologinis. „Vėlyvasis“ Husserlis teigia: „Doktrina gali stokoti fenomenologinio pagrindo; bet iš esmės ji yra teisinga savo tikslu, jei ieško kelio iš ego imanencijos į Kito transcendenciją.“³ *Kitas*, kaip fenomenas, yra prieinamas sąmonei jos transcendentinių intencionalių aktų dėka. Transcenduojančio sąmonės intencionalumo požymis yra tas, kad į sąmonės lauką patenka ne vien jos vidiniai, tiesioginiai, arba imanentiniai sąmonės srauto atžvilgiu, išgyvenimai, bet ir *savo kilme* už sąmonės ribų esantys fenomenai. Tokių fenomenų pateikimo sąmonėje savybė yra jų tarpiskumas, kurį konstituuoja pati sąmonė, atskirdama, kad tam tikras intencionalus objektas yra iš dalies ne jos srauto dalis. Tiksliau, toks objektas priklauso sąmonei, bet jo konstituavimo metu per jo pateikimo sąmonėje modusą ir intencionalumo specifiką, sąmonė atpažįsta jį turint transcendentinę jos atžvilgiu enigmą. Tokią atpažinimo galimybę sąmonei laiduoja jos atliekama saviškumo redukcija (*eigenheitliche Reduktion*). Jos dėka sąmonė visų pirma atpažįsta ir suvokia save kaip imanentinių intencionalių aktų, kurie yra tiesioginiai jos atžvilgiu, temporalinę visumą. Imanentinių ir transcendentinių intencionalių aktų skyrimu, kurį fiksuoja sąmonė, Husserlis paaiškina paradoksą, suformuluotą klausimo pavidalu: „...kaip aš galiu savo monadoje konstituoti kitą monadą, arba, dar radikaliau, kaip aš galiu savyje konstituoti kitą ir išgyventi konstituotą manyje kaip tai, kas yra kitas negu aš...“⁴ Sąmonės savęs atpažinimas, arba vadinamoji saviškumo redukcija, tampa subjekto diferencijuojančių galių (verbališkai išreiškiamų kaip skyrimas: aš-kitas-mes-jie) prielaida.

Kitą subjektą sąmonė konstituuoja savyje „pakopomis“, ką galima išskirti tik teoriškai. Tokį Kito, kaip fenomeno, prasmės užpildymo pobūdį lemia sąmonės implicitinis bei eksplicitinis intencionalumo lygmenys, žymintys sąmonės konstituavimo funkcijos temporalinį (perspektyvinį) pobūdį. Visų pirma Kitą sąmonė atpažįsta kaip daiktą, kūną, po to – kaip gyvą organizmą, kaip būtybę, turinčią sielą, protą ir sąmonę. Tokios prasmės Kitam priskiriamos empatija (*Einfühlung*), kuri būdinga visoms sąmonėms.

Empatija, anot Husserlio, yra analogizuojančio suvokimo (*analogisierende Auffassung*) forma, kurio dėka sąmonė mąsto apie Kitą „taip, kaip apie save“. Analogizuojantis suvokimas ir lemia tai, kad vienas subjektas priskiria

³ Husserl E. Cartesianische Meditationen. S. 92.

⁴ Husserl E. Cartesianische Meditationen. S. 129.

kitam tipišką savybę, kurias atranda savyje, tuo pat metu nesutapatindamas savęs ir Kito: „Kitas, pagal jo paties konstituotą prasmę, rodo mane patį; kitas yra mano paties savasties „atspindėjimas“, tačiau tai nėra atspindėjimas tikraja šio žodžio prasme, tai yra mano savasties analogas ir kartu tai nėra analogas įprastine prasme.”⁵ Kitaip tariant, sąmonė atpažįsta Kitą empatiškai, atpažinusi save. Tačiau sąmonės pajėgumas atpažinti Kitą – dar nėra Kito supratimas. Jam būtinas priėjimas prie Kito sąmonės turinio, o tai įmanoma tik kalbine komunikacija socialiniame kontekste.

Solipsistinės fenomenologijos tendencijos, arba komunikatyvaus aspekto sprendžiant intersubjektyvumo problemą stoka, glūdi Husserlio siekyje viską paaiškinti kaip sąmonės vidinės veiklos padarinį.

Huserliškai suprastas intersubjektyvumas, paprastai tariant, yra sąmonės-monados kaip to, kas ji nėra kontekste, savęs išskyrimo aktas, kuris yra sąmonės imanencijos ir transcendencijos skyrimo, Kito *atpažinimo* (o ne supratimo) transcendentali prielaida. Husserlis tuo tarpu manėsi išsklaidęs fenomenologijos solipsizmo iliuziją, darydamas prielaidą, kad monadologinio intersubjektyvumo konstituavimas, arba sąmonės savęs interpretacinių galimybių neribotumas, yra pakankamas intermonadinio supratimo pagrindas. Deja, tai yra būtina, tačiau nepakankama abipusio supratimo prielaida, nes potenciali vienos sąmonės prasmų konstituavimo begalybė pati savaime nereiškia *adekvačios* Kito sąmonės turinio konstituavimo galimybės pirmojoje. Tam reikia papildomų sąlygų ir aplinkybių lemiamų socialinio konteksto. Į jas savo teorijoje atsižvelgė A. Schütz.

Kito konstituavimas sąmonėje, anot Husserlio, atveria tai, kad Kitas nėra vien tik fenomenas, kad jis yra realus ir nepriklausomas nuo jį įprasminančios sąmonės. Kitaip tariant, Kito konstituavimas sąmonėje atveria Kitą supančią socialinę erdvę, visuomenę, žmoniją, *Lebenswelt*, visa tai, kas Husserlio buvo „paimta į skliaustus“. Dabar tai sugrąžinama į fenomenologinę teoriją gyvenimo pasaulio – prasminio sąmonės horizonto – pavidalu.

Lebenswelt sąvoka pasirodo vėlyvuoju Husserlio filosofijos etapu, nors kiek kitokią prasminį krūvį turintis gyvenimo pasaulio konceptas implicitiškai figūruoja ir ankstyvojoje fenomenologijoje. *Lebenswelt* svarba išryškėja priėjus išvadą, kad sąmonės intencionalumo kilmė negali būti paaiškinta remiantis pačia subjektyvumo struktūra. Sąmonės intencionalumas, kaip santykis tarp

⁵Ten pat. S. 96.

sąmonės, jos įprasminamo objekto ir pačios prasmės, apibrėžtį įgauna ikiintencionalių išgyvenimų, arba pirminio intencionalumo, dėka. Pirminės intencijos skleidžiasi *Lebenswelt* srityje, ir tai reiškia, kad gyvenimo pasaulis subjektui visuomet duotas potencialiai prasmingu pavidalu, kitaip sąmonei jis apskritai nebūtų prieinamas.

Iš *Lebenswelt*, kaip pirminio reikšmių šaltinio, kildinamos visos žinių sistemos: ir objektyvieji (gamtos), ir subjektyvieji (dvasios) mokslai. Fenomenologinės sąmonės absoliutus atsiribojimas nuo gyvenimo pasaulio pasirodo besanti teorinio abstrahavimo sukurta iliuzija, nes gyvenimo pasaulis, nors ir fenomeno modusu, vis tiek prasprūsta į sąmonės lauką. Taigi iš pradžių į „skliaustus paimtam“ *Lebenswelt* Husserlis grąžina prasmės šaltinio statusą.

Lebenswelt prasmingumą atskleidžia jo visiškas akivaizdumas, kuriuo remiasi kiekvienos sąmonės prasmės konstituavimas. „*Lebenswelt* yra pirmapradžio akivaizdumo karalystė.“⁶ Iš jos „išauga“ visi sąmonės fenomenai mokslų, menų ir kitais racionalumo pavidalais. Gyvenimo pasaulyje, kaip pirminio intencionalumo struktūroje, „sukauptos“ visos pirmaprados akivaizdybės, kuriomis remiasi fenomenologinė ir apskritai kiekviena teorija: „Nuo objektyvios-loginės akivaizdybės <...> kelias veda atgal į pirmapradę akivaizdybę (*Urevidenz*), kurios pavidalu mums visuomet yra duotas gyvenimo pasaulis.“⁷ Taigi *Lebenswelt* – tai pirminio tikrumo sfera, aprioriška bet kokio teorinio schematizmo atžvilgiu ir pagrindžianti paties akivaizdybe besiremiančio teoretizavimo galimybę.

Gyvenimo pasaulio grąžinimą į fenomenologinę teoriją „išprovokavo“ Kito konstituavimo sąmonėje aprašymas. Kitas, kaip sąmonės transcendencijos reiškinys, įgauna daugybę *Lebenswelt* priklausančių gamtinių, socialinių, kultūrinių atributų. Pastarieji Kito įprasminimo kontekste yra bendro, Husserlio terminija, intermonadinio, (*internonadische*) žinojimo prasmų visuma, kuri savo ruožtu yra fenomenologiškai suprasto intersubjektyvumo prie-laida. Kitaip tariant, jeigu sąmonė gali konstituoti savyje Kitą, tai sąmonė gali įprasminti ir visą gyvenimo pasaulį. Tarp Kito ir *Lebenswelt* įmanoma tik teorinė disjunkcija, nes tam, kad galimas būtų Kito konstituavimas, sąmonė jau turi būti įprasminusi savo transcendenciją – visuminį jos pavidalą – *Lebens-*

⁶ Husserl E. Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie // Husserliana. Bd. VI. Hague, 1976. S. 130.

⁷ Ten pat. S. 131.

welt. Taip suprstas gyvenimo pasaulis tampa netematizuojamu visų įmanomų prasmių horizontu. *Lebenswelt*, kaip prasminės visumos esmė, yra priešinga objektyvuojančios ir į diskretiškus elementus skaidančios refleksijos atžvilgiu. Todėl, anot Husserlio, gyvenimo pasaulio reflektavimas, jo elementų išskyrimas yra pasmerktas nesėkmei. Tuo tarpu Schütz'o teorija ir yra *Lebenswelt*, kurio realumu neabejojama, tematizavimas.

Schütz'as fenomenologinėje sociologijoje stengėsi susieti bei patikslinti kai kuriuos Husserlio ir Weberio metodologinius principus. P. Hamiltono teigimu, fenomenologinės analizės metodas, Schütz'o transformuotas į hermeneutiką, tampa interpretaciniu *supratimo* (*Vestehen*) metodu. Paprasčiau saktant, Schütz'as savo teorijoje naudoja tai, ką Husserlis vadino „deskriptyviniu fenomenologinės psichologijos metodu“, kurio esmė – aprašyti vidinę žemiško subjekto sąmonės patirtį, atskleidžiant tos patirties formavimosi lygmenis.

Iš Husserlio fenomenologijos Schütz'as perima sąmonės vidinio temporališkumo⁸ sampratą, kadangi tai yra esminė žmogaus būties pasaulyje savybė. Sąmonės vidiniu temporališkumu Schütz'as pagrindžia sąmonės interpretacinių galių kontinualumo ir raidos galimybę. Husserlio transcendentalios fenomenologijos metodas, Schütz'o manymu, sociumą tiriančiam mokslui negali būti pritaikytas, nes sociologija yra mokslas apie žemiškųjų, o ne transcendentalių *ego* veiklą. Socialinėje realybėje galioja ne išgryninti racionalumo dėsniai, bet sveiko proto konstruojamos taisyklės.

Intersubjektyvaus supratimo teoriją Schütz'as pradeda postulodamas socialinio pasaulio egzistencijos realumą, kaip kad įprasta manyti natūralios nuostatos žmogui: „mes pradėsime paprasčiausiai priimdami socialinio pasaulio egzistenciją, kaip ji visuomet yra priimama iš natūralaus požiūrio taško, ar tai būtų kasdienis gyvenimas, ar sociologinis stebėjimas“.⁹ Schütz'o teigimu, kasdienio žmogaus ir socialinio mokslininko požiūriai į pasaulį skiriasi tik iš pirmo žvilgsnio. Įprastai gyvendamas, žmogus „dalyvauja“ socialiniuose santykiuose, socialiniame gyvenime ir netyrinėja, neinterpretuoja jo struktūros. Tačiau susidūręs su problema kasdienis žmogus pradeda kelti klausimus apie gilesnius supratimo sluoksnius, apie socialinę realybę ir čia galiojančias

⁸ Sąmonės temporalishkumas yra sąmonės srauto pagrindinė charakteristika, kurios dėka pati sąmonė ir jos veikla yra galima. (Apie vidinę laiko sąmonę žr. E. Husserlio *Paskaitas apie vidinės laiko sąmonės fenomenologiją*.)

⁹ Schütz A. *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*. Frankfurt am Main, 1981. S. 137.

taisykles. Kai kasdienis žmogus stengiasi reflektyviai išskirti socialinio gyvenimo elementus ir supasti jų tvarką, kad išsiaiškintų iškilusios problemos priežastis, jis jau nėra tikrąja šio žodžio prasme kasdienis žmogus, gyvenantis pasaulyje. Toks žmogus „negyvena“, jis samprotauja apie gyvenimą, o tai yra mokslininko veiklos požymis.

Schützas išnaudoja kasdienio, natūralaus požiūrio ir socialinio mokslininko pasaulio matymo panašumo esminę galimybę ir paverčia ją metodologiniu principu. Socialinis mokslininkas interpretuoja gyvenimo pasaulį, socialinius žmonių santykius analogiškai *formas* atžvilgiu kaip ir mąstantis kasdienybės žmogus. Visuomenės mokslininkas ir pats kasdien atlieka ne tik mokslininko, bet ir kasdienio žmogaus „pareigas“. Todėl jis supranta visuomenę ne tik kaip nesuinteresuotas stebėtojas, bet ir kaip socialinio gyvenimo dalyvis, t. y. ne tik išoriškai, bet ir iš vidaus. Formalus skirtumas yra tas, kad kasdienio žmogaus sukauptos žinios, patirtis yra tam tikra prasme padrikos, o socialinis mokslininkas gautas žinias sistemina, jungia į teorinę schemą.

Kasdienio socialinio pasaulio gyventojui nebūdingas redukcionistinis eksperto mąstymas, kvestionuojantis realybę, jos egzistencijos tikrumą, skaidantis pasaulį į abejotinos ir neabejotinos tiesos plotmes. Kasdienybės žmogus mato pasaulį visybiškai, neišskirdamas privilegijuotų lygmenų. Toks žvilgsnis į pasaulį yra „naiviai patiklus“, tačiau „turtingas“, palyginti su „specialisto“ žvilgsniu. Kasdienybės žmogus tiki jį supančiu pasauliu, galima sakyti, kaip „mokinys *tiki* savo mokytojais ir mokyklinėm knygom“¹⁰.

Kasdienės nuostatos žmogui tikėjimas pasaulio egzistavimu toks įprastas, kad jam būtų sunku suprasti šio tikėjimo nepagrįstumą. Sveiko proto požiūrį į pasaulį Schützas pavadina „svarbiausia natūralios nuostatos teze“ (*Die Generalthesis in der natürlichen Anschauung*), kuri fenomenologijos kontekste gali būti suformuluota kaip atvirkštinė *epoche* procedūra: susilaikau ne nuo tikėjimo pasaulio egzistencija, bet, atvirkščiai, susilaikau nuo abejonės to pasaulio realumu.

Natūralios nuostatos žmogus nekvestionuoja realybės, kurioje gyvena ir veikia, nes tai darydamas negalėtų nei gyventi, nei veikti. Pasitikėjimas pasauliu ir jo tiesomis sveiko proto atstovui yra tam tikra prasme įgimtas. „Esminis tikrumo (*taken-for-granted*) šaltinis yra įkūnytas individualios egzistenci-

¹⁰ Wittgenstein L. On Certainty / Ed. J. Anscombe and J. von Wright. Blackwell, 1969. P. 263.

jos imanentinėje viltyje, kad ta egzistencija yra aktualybės dalis..."¹¹ Kasdienybėje gyvenančiam žmogui nereikia sau įrodinėti, kad jis yra, kad jo pasaulio įvaizdis adekvatus, kad prieš jį gulinti knyga nėra optinė iliuzija ir t. t. Jo gyvenime vyrauja pragmatiniai motyvai, stumiantys žmogų į veiklą. Kasdienybės žmogus ne samprotauja, kokių vidinių ir išorinių sąlygų reikia veiklai, o paprasčiausiai veikia. Ir veikia taip, kad jo veikla atspirktų.¹²

Taigi Schütz'o teorijoje *Lebenswelt* yra tai, ko egzistavimo realumo įrodinėti nereikia. Ir visų pirma *Lebenswelt* yra socialinis pasaulis. Jis buvo prieš mums gimstant, yra mums gyvenant ir bus mums išėjus į dausas. Jis tikresnis, pastovesnis už mūsų egzistenciją. Jis mums duotas ir priklauso nuo mūsų tik iš dalies. Be to, *Lebenswelt* yra anonimiškas darinys, nes jo prasmingumą determinuoja ne vieno subjekto aktyvumas ir ne vienos sąmonės veikla, o anonimiškas viso pasaulio subjektų laike besitęsiantis racionaliųjų galių aktualizavimas. Kitaip tariant, gyvenimo pasaulis yra pirmapradžio, ikiracionalaus tikrumo plotmė.

Be pasitikėjimo gyvenimo pasauliu, natūralios nuostatos žmogus nereflektuotai laikosi ir Kito, „tokio pat kaip aš“, prielaidos, kuri reiškia, jog kasdienis žmogus mano, kad kiti jį supantys žmonės yra lygiai tokie kaip jis. Fenomenologiškai Schütz'as apibrėžia šią nuostatą formule: „Tu (ar kitas asmuo) yra sąmoningas, ir jo sąmonės srautas yra temporalinis, jam būdingos tos pačios pagrindinės formos kaip ir manajam.“¹³ Kitaip tariant, Kitas kasdienybėje suvokiamas kaip „mano“ analogas ir jam priskiriamos visos tipizuotos žinios apie „mane“, jo išgyvenimai suvokiami pagal „manųjų“ analogiją ir t. t.

Kasdienio žmogaus pasitikėjimo pasauliu sfera tokia plati, kad kol nesu-
siduria su problemine situacija, tol žmogus elgiasi „automatiškai“. Tai, savai-
me suprantama, tinka tik ribinei kasdienio žmogaus sampratai, arba grynajam
kasdienio žmogaus tipui, kadangi visai neproblemiško gyvenimo pasaulio nėra. Netgi tada, kai susiduriama su nepažįstama situacija, verčiančia kūrybiškai mąstyti ir rasti išeitį, kasdienio žmogaus rūpestis nukreipia jo protą į turimas žinias – parankinio žinojimo atsargas¹⁴ (*Erfahrungsvorrat; stock of*

¹¹ Natanson M. Anonymity: A study in the philosophy of A. Schutz. Indiana University Press, 1986. P. 4.

¹² A. Schütz'o teorijoje galima atsekti nemažai W. James pragmatizmo koncepcijos aspektų.

¹³ Schütz A. Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt. S. 138.

¹⁴ Čia vartojamas A. Nesavo išverstas „parankinio žinojimo atsargų“ konceptas (žr. Schütz'o fenomenologinė sociologija // Problemos. Nr. 37, 1987).

knowledge at hand), iš kurių atrenkama tinkamiausia situacijai prasmė, individui nurodanti jo tolesnės veiklos projektą – iš problemiškos situacijos į įprastinę, neproblemišką.

Kasdienis žmogus neįprasmina ir neinterpretuoja pasaulio iš naujo, savarankiškai. Jis gimsta kitų apgyvendintame, jau interpretuotame, apmąstyta-me pasaulyje ir paveldi anonimiškas kitų suformuluotas bei patikrintas žinias. Kasdieniam žmogui pasaulis atsiskleidžia kaip tipizuotų prasmų, žinių, tipizuotų situacijų ir tipiško elgesio tose situacijose erdvė. Šie paveldimi tipai, arba „receptai“, tampa orientavimosi gyvenimo pasaulyje priemonėmis. „A. Schützui tipizacija yra mediumas, kurio dėka žmogus kasdienybėje suranda savo kelią per kasdienio pasaulio anonimišką struktūrą.“¹⁵ Tipus natūralios orientacijos žmogus gauna kaip palikimą iš anksčiau gyvenusių kartų tradicijos, kalbos, socialinių taisyklių, normų pavidalu.

Taigi kasdienybės žmogus paprastai nereflektuoja gyvenimo pasaulio, nesistengia pagrįsti savo žinių apie jį, o tiesiog gyvena pasaulyje. Jo veiklos sėkmę laiduoja intersubjektyvių žinių egzistavimas visuomenėje. Šios bendros žinios ir yra tipai, kuriuose sukaupia informacija apie nuolat socialiniame pasaulyje besikartojančias situacijas, karta iš kartos įgaunančias konceptualizuotą formą.

Kasdienio žmogaus veikla yra prasminga, nes jis turi tikslą ir žinojimą, kaip tą tikslą pasiekti. Taigi žmogus savo veiklą projektuoja. „Agentai, kaip nurodo Schütz, visuomet turi projektus, kurių dėka organizuojamas jų aktyvumo intencionalumas.“¹⁶ Įprastinio žmogaus veiklą koordinuoja pragmatiniai motyvai, kurių tinklas ir sudaro kasdienio žmogaus savo ir Kito veiksmų supratimo galimybę.

Schütz, kaip ir Husserlis, Kito veiksmo prasmės supratimą paaiškina subjektyviuoju empatijos fenomenu: kasdienybėje gyvenantis žmogus supranta kitą bei jo veiksmą naudodamas savo analogiją. Taip pat ir sociologas, bandydamas atsekti tam tikro socialinio veiksmo motyvus ir išsiaiškinti veiksmo prasmę, kreipiasi į savo subjektyvią patirtį. J. Habermas dėl to kritikuoja Schützą: „Schütz, nepadarė posūkio komunikatyvumo teorijos link, o liko prie Husserlio intuityvistinio metodo.“¹⁷ Tuo Habermas nori pasakyti, kad feno-

¹⁵ Natanson M. Anonymity. P. 31.

¹⁶ Giddens A. Social Theory and Modern Sociology. Polity Press, 1987. P. 104–105.

¹⁷ Habermas J. Theorie des Kommunikativen Handelns. Bd. 2. Frankfurt am Main, 1988. S. 198.

menologinė sociologija prasilenkia su lingvistinio intersubjektyvumo paradigma, atsiradusia filosofiniame diskurse po Wittgensteino, kuriai J. Habermas su savo komunikatyvaus veiksmo teorija ir mañosi atstovaujæs.

Schützas, kaip ir Husserlis, yra įsitikinęs, kad abipusį supratimą laiduoja ir visuomet pirmiau vyksta sąmonės saviinterpretacija, kurios teikiamos žinios yra absoliučiai tikros, tuo tarpu žinios apie kitus visuomet yra apytikrės ir atviros abejonei, kadangi viena sąmonė gali prieiti tik prie atskirų kitos sąmonės segmentų, o ne prie kitos sąmonės išgyvenimų visumos. „Taigi jo [Schützso – R. Ž.] darbas atskleidžia nepanaikintą įtampą tarp *ego* patirtyje išsisknijusios fenomenologijos ir radikaliai skirtingo požiūrio taško, kuris prasideda nuo intersubjektyvaus pasaulio egzistencijos, kaip savęs supratimo kažkieno atžvilgiu, prielaidos.“¹⁸ Kitaip tariant, Schützso teorijoje siekiama sujungti dvi paradigmas: vieną, suteikiančią privilegijuotą reikšmę subjektui bei sąmonei, ir antrą, akcentuojančią intersubjektyvią socialinę erdvę, kurios fundamentali prielaida yra kalba.

Kasdieniam pasauliui, be kitų *Lebenswelt* priskiriamų atributų, būdingas joje gyvenančių žmonių sąmonių trukmės (bergsoniška prasmė) arba kartu buvimo laike fenomenas, kuris garantuoja Kito, jo veiksmo ir jam priskiriamos prasmės interpretacijos galimybę. Kartu buvimo laike fenomenas, arba kitaip dar vadinama sąmonių vienalaikiškumo galimybė, reiškia, anot Schützso, kad kartu esantys žmonės tam tikra prasme žino vienas apie kitą daugiau negu kiekvienas apie save, kadangi jų tarpusavio interpretacijai yra prieinami ir tie Kito sąmonės išgyvenimai, kurių pats žmogus, tuos išgyvenimus turintis, nefiksuoja dabartyje. Tokią galimybę suteikia Kito žmogaus kūnas, iš kurio, kaip išorinio sąmonės lauko, galima išskaityti sąmonės turinį.

Fenomenologinės sociologijos teorijoje Kito supratimas visų pirma yra Kito *veiksmo* supratimas. Tai, anot Schützso, yra ilgas ir sudėtingas procesas, reikalaujantis interpretacijos korektūrų, prasmių ir prasminių kontekstų priderinimo, motyvų išsiaiškinimo ir t. t. Trumpai tariant, fenomenologinės sociologijos kontekste suprasti žmogų – tai žinoti jo elgesio motyvą. Adekvati veiksmo motyvo interpretacija galima tik tada, kai stebėtojas atsizvelgia į tai, ar veiksmas jau baigtas, ar dar tebevyksta.

Schützas išskiria dvi prasmingo veiksmo motyvų rūšis: tai *tam-kad* (*Um-zu Motiv*) ir *kadangi* (*Weil-Motiv*) motyvai. *Tam-kad* motyvo prasmė nukreip-

¹⁸ Giddens A. *New Rules of Sociological Method*. Hutchinson of London, 1977. P. 51.

ta į ateitį. Tai yra veikėjo veiksmo projektas, susidaromas ateities atliktinio laiko vaizduotėje. Šis motyvas yra subjektyvus, nes prieinamas, t. y. žinomas tik veiksmo agentui tikrąja šio žodžio prasme. Stebėtojas ar sociologas gali nuspėti Kito veiksmo motyvą, tačiau šio motyvo adekvatumo veikėjo projektui tikimybė niekada nebus šimtaprocentinė, t. y. veiksmui vykstant reikės nuspėtą *tam-kad* motyvą nuolat tikrinti. *Kadangi-motyvas* yra praeitį reflektuojantis, todėl jo prasmė stebėtojui yra apibrėžtesnė nei *tam-kad* motyvo. Besiaiškinantis *kadangi-motyvą* stebėtojas jau žino veiksmo rezultatą, todėl jo interpretacijos laisvė turi aiškias ribas ir adekvačios veiksmo prasmės supratimo tikimybė didelė. *Tam-kad* ir *kadangi* motyvai galioja, Schützo teigimu, ne tik kasdieniame pasaulyje. Jie gali būti pritaikyti veiksmo prasmės sociologinėje analizėje.

Apibrėždamas tikrojo intersubjektyvumo prigimtį, Schützas naudoja si Husserlio idėjomis, būtent kasdienybėje žmonės vienas kitą supranta empatijos dėka, t. y. nereflektuodami naudojasi vadinamąja „tu kaip kitas aš“ teze. Schützas koreguoja empatijos sampratą, teigdamas, kad šios teorijos klaida yra naivus manymas, esą vienos sąmonės turinys gali būti tiesiogiai suvokiamas kitai sąmonei be tarpininkų. Kitaip tariant, jis nepripažįsta, kad be veiksmo prasmės motyvacinės analizės sociologinis veiksmo supratimas yra įmanomas. Huserlišką empatijos teoriją Schützas papildė veiksmo motyvų analize. A. Schützas ir teigia, kad empatijos aktas tėra pirmas žingsnis Kito bei jo veiksmo supratimo link, po kurio eina Kito veiksmo motyvų analizė, laiduojanti adekvataus Kito supratimo galimybę. Be to, kalba, kaip tipologizacijos mediumas *par excellence*, čia tampa intersubjektyvaus supratimo konteksto dalimi.

Schützu kalba svarbi kaip tipų, kurių pagrindu žmonės supranta vienas kitą, neišsenkanti versmė. Bendrinės kasdienės kalbos žodžiai ir nurodo pirminius žmonių mąstymo tipus. Tipologizuotai suvokiami ne tik gyvenimo pasaulio objektai; tai pasireiškia jų skirstymu į gimines, rūšis ir t. t. Kasdienio žmogaus ekonomizuojantis sveikas protas ir situacijas, t. y. tam tikrus socialinėje realybėje vykstančius įvairaus anonimiškumo lygio žmonių santykius, taip pat tipologizuoja kaip žinias, įpročius, įgūdžius – tai liudija tas dalykas, jog kai kurie žmonių veiksmai atliekami nemąstant.

Trumpai tariant, tipizacija, arba tipų susidarymas, supaprastina socialinio pasaulio bei jame nutinkančių situacijų supratimą ir kasdienio žmogaus orientavimąsi, garantuojantį žmogaus veiklos sėkmę. Be to, žmonės ne tik kitus,

bet ir save suvokia tipizuotai. Kasdienio žmogaus kaupiamos tipologizuotos žinios sudaro vadinamąsias subjektyvias parankinio žinojimo atsargas, kurios naudojamos kaip tam tikri iš anksto sukurti elgesio, supratimo receptai.

Tipizuotas Kitas ar tipiškąs veiksmas neturi autentiškų, išskirtinių savybių. Atvirkščiai, veiklos, mąstymo, Kito tipas yra standartinis ir šia prasme anonimiškas. Todėl ir socialinis pasaulis, kurio viena iš esminių savybių – tipizavimas, remiasi anonimiškomis žiniomis. Ir būtent socialinės realybės anonimiškumas, Schütz'o teigimu, yra joje įmanomo intersubjektyvaus supratimo garantas. „Iš tiesų, kuo labiau standartizuotas veiklos modelis, kuo jis anonimiškesnis, tuo didesnė subjektyvi konformiškumo, kartu ir intersubjektyvaus elgesio sėkmės galimybė.“¹⁹

Taigi socialinio konteksto anonimiškumas yra socialinio intersubjektyvumo sąlyga. Kuo veikla yra tipiškesnė, tuo jos prasmė lengviau nuspėjama, tuo didesnė adekvataus abipusio supratimo tikimybė. Visiškai teisingas yra Z. Baumanas, sakydamas, kad Schütz'as, kaip ir Husserlis, netikėjo autentiško abipusio supratimo teorinio pagrindimo galimybe. Schütz'ą domina formalioji abipusio supratimo pusė, t. y. kaip vyksta, iš stebėtojo pusės žiūrint, tiesioginės paveikos santykio narių abipusis supratimas. Toks intersubjektyvaus supratimo analizės pjūvis eliminuoja lingvistinės komunikacijos ir bendros veiklos skirtumus, todėl Schütz'as ir teigia, kad jo intersubjektyvumo analizė patiekia pagrindinę abipusio supratimo schemą.

Skirtingos socialinio pasaulio sritys yra įvairių anonimiškumo lygių. Mūsų žinių konkretumas apie savo draugus, pažįstamus, praeivius, protėvius, būsimus planetos gyventojus labai skiriasi. Šį skirtumą lemia skirtingas socialinio pasaulio sričių anonimiškumo lygis. Mažiausiai anonimiška socialinės realybės dalis yra ta, kurioje įmanoma abipusė orientacija į Tu, arba tiesioginė paveika. Šį pasaulį Schütz'as vadina tiesiogiai patiriamos socialinės realybės pasauliu (*Umwelt*). Čia yra įmanoma tiesioginė žmonių sąveika, kurios pagrindinį elementą Schütz'as vadina „orientacija į Tu“ (*Dueinstellung*). Galimi du šio santykio variantai: pirmas – vienpusė orientacija, kai tik vieno socialinės sąveikos partnerio dėmesys nukreiptas į Kitą, ir antras variantas, kai orientacija yra abipusė. Schütz'o teigimu, visų socialiniame pasaulyje įmanomų socialinių santykių pamatas yra santykis su Kitu, arba su „Tu“, ir šis socialinis santykis yra apodiktinė socialinio pasaulio egzistavimo konstanta. Jo

¹⁹ Schutz A. Sveikas protas ir žmogaus veiklos mokslinė interpretacija // Problemos. Nr. 38, 1988. P. 108.

pagrindu galima išskirti kitus žmonių ryšio santykius: „Mes-santyki“, kuris randamas *Umwelt* srityje, „Jie-santyki“, kurio elementari sudėtinė dalis taip pat yra „orientacija į Tu“.

Didesnis anonimiškumo lygis būdingas netiesiogiai patiriamam, tačiau vis dar amžininkų pasauliui (*Mitwelt*). Šiam pasauliui priklauso visi kartu su manim tuo pačiu metu gyvenantys žmonės, su kuriais tiesioginė sąveika iš esmės yra galima, tačiau nevyksta. Netiesiogiai patiriamo socialinio pasaulio savybė yra ta, kad čia susiduriama ne su individualiais žmonėmis, bet su tam tikrų žmonių grupių tipais. Šioje socialinės realybės srityje galioja vadinamasis „Jie-santykis“, kuriam būdinga netiesioginė santykio dalyvių paveika. Schützo teigimu, *Mitwelt* pasaulyje galima išskirti keletą anonimiškumo laipsniu besiskiriančių lygmenų. Jis išskiria aštuonis: pradedama nuo kadaise sutiktų žmonių, kurių dabar šalia nėra, bet kuriuos sutikti iš esmės įmanoma, baigiamą artefaktais, sukurtais asmenų, kurių mes niekada nesutikome ir greičiausiai nebesutiksime.

Dar anonimiškesnis neapibrėžtumo prasme yra palikuonių, arba padarinių, pasaulis (*Folgewelt*), arba ateitis, apie kurią galima turėti tik labai bendras, nekonkrečias žinias. Šis pasaulis sociologiniam tyrinėjimui nėra „įkandamas“. Vienintelis dalykas, galimas tirti, yra tai, ko žmonės tikisi, kaip įsivaizduoja ateitį. Interpretacinės sociologijos tyrimui sunkiai įkandamas ir pirmtakų, arba istorijos, pasaulis (*Vorwelt*). Jame visi socialinių veikėjų veiksmai yra atlikti ir žinomi baigtu pavidalu. Apie subjektyvius praeities veikėjų išgyvenimus kalbėti yra keblu, nes ilgainiui subjektyvus tam tikrų veiksmų supratimas keičiasi ir adekvati subjekto išgyvenimų interpretacija iš dabarties taško tampa neįmanoma.

Schützą labiausiai domina amžininkų pasaulis, kuriame galima tiesioginė žmonių sąveika. Tiesioginio socialinio santykio ypatybė yra ta, kad čia įmanoma paveikti Kitą, jo sąmonę ir elgesį. Kito sąmonės paveikimas gali būti tikslu savaime, kai nesiekama paveikti Kito elgesį, ir tarpiniu tikslu, kai, veikiant sąmonę, siekiama tam tikru būdu paveikti kito elgesį. Pirmąjį atvejį Schützas iliustruoja garsiąja Goethe's eilute „Und wenn ich dich lieb habe, was geht dich an!“²⁰ Ši situacija yra geras pavyzdys vienpusės „orientacijos į Tu“, kai vieno paveikos santykio nario dėmesys ir jausmai nukreipti į Kitą,

²⁰ Laisvas lietuviškas vertimas: „Ir jei aš tave myliu, tai koks tavo reikalas!“

tačiau nesiekama jo elgesio pokyčio. Antrąjį atvejį galėtų iliustruoti frazė, sakykime, iš Bizet operos „Karmen“ (arija „Habanera“): „Nemyli tu, bet aš mylėsiu, ...tai saugokis – bus tau blogai“. Šioje situacijoje vienas socialinės sąveikos narys stengiasi paveikti ne tik Kito sąmonę, bet ir elgesį.

Išskiriant formalią socialinių santykių interpretacijos struktūrą, iškyla nemaža sunkumų. Tiesiogiai patiriamo socialinio pasaulio srityje socialinis mokslininkas, stebintis ir interpretuojantis veikėjo elgesį, susiduria su ganėtinai keblia problema. Gvildendamas intersubjektyvumo teoriją, Schützas atkreipia dėmesį į tokių atvejų, kai veikėjas siekia neatskleisti savo sąmonės turinio, adekvataus interpretavimo sunkumą, kurio esmė – neįmanoma atskirti nuoširdaus ir suvaidinto elgesio. Čia jis skiria išreiškiantį aktą (*Ausdruckshandlung*) ir ekspresyvų judesį (*Ausdrucksbewegung*). Išreiškiantį aktą Schützas apibrėžia kaip iš anksto suprojektuotą veiksmą, kuris skirtas interpretacijai. Ekspresyvus judesys, Schützo teigimu, yra reikšmingas tik stebėtoju, o ne stebimajam. Kitaip tariant, veikėjo ekspresyvūs judesiai neturi prasminio krūvio jam pačiam, kadangi sąmoningai jis jiems nesuteikia jokios prasmės ir nesitiki, kad jie bus interpretuoti. Ekspresyvaus judesio ir išreiškiančio akto skyrimo kriterijaus nebuvimas sudaro stebėtojui galimybę supainioti šiuos du dalykus ir neteisingai interpretuoti Kito veiksmą.

Interpretacijai skirtas išreiškiantis aktas gali būti gestų, žodžių ar apskritai artefaktų pavidalu. Bendrai tai galima įvardyti ženklų sistema. Schützas skiria ženklus (*Zeichen*), arba simbolius, nuo indikacijų (*Anzeichen*), arba simptomų. Ši distinkcija Schützui svarbi akcentuojant ženklo racionalią prigimtį, kadangi ženklai yra naudojami subjektyvių išgyvenimų išraiškai ir yra sukuriami žmogaus, tuo tarpu indikacijas „kuria“ gamta. Ženkilai sudaro sistemas, kurių sudėtinės dalis – ženklus sieja jų prasmės. Šios ženklų sistemos yra prasmės kontekstai, kurių dėka atskiri ženklai įgauna atitinkamą prasmę. Kiekviena ženklų sistema, be to, yra ne tik prasminis kontekstas, bet ir žmogaus patirties schema, kurioje Schützas išskiria išreiškiančią ir interpretacinę dalį. Veikiančiam ir savo veiklą įprasminančiam žmogui išreiškianti ir interpretacinė ženklų sistemos dalys neišvengiamai sutampa, ir tai reiškia, kad vienas ir tas pats žmogus savo subjektyvius išgyvenimus interpretuoja adekvačiai. Kad stebėtojas galėtų adekvačiai interpretuoti veikėjo subjektyvius išgyvenimus, jis turi žinoti pastarojo ženklų prasminį kontekstą. Kitaip tariant, jis turi žinoti, ką veikėjo naudojami ženklai reiškia pačiam veikėjui. Taigi socialiniam

mokslininkui nepakanka žinoti objektyvią ženklą prasmę, kadangi ji gali būti klaidinanti Kito interpretacijos grandis. Jis turi išsiaiškinti subjektyvią ženklą prasmę, kuria vadovaujasi veikėjas. Pavyzdžiui, žodžių objektyvioji prasmė aprašoma žodyne. O subjektyvioji yra ta, ką žodis tam tikrame kontekste reiškia jį ištarusiam. Subjektyvioji žodžio ar ženklą prasmė priklauso nuo veikėjo viso subjektyvios patirties konteksto. Stebėtoju tokių žinių visa apimtis yra nesuvokiama, todėl jis, norėdamas sužinoti subjektyvią veikėjo ženklą prasmę, turi visų pirma išsiaiškinti prasminį veikėjo kontekstą. Situacijose, kuriose nevyksta tiesioginė sąveika, socialinis mokslininkas nuspėja prasminį veikėjo kontekstą, remdamasis ženklų nuorodomis. Tiesioginės komunikacijos atveju prasminis kontekstas „nusistovi“ rutuliojantis socialiniam santykiui. Schützo teigimu, tai įvyksta savaime paveikos partnerių abipusio dėmesio intencionalumo dėka. Abu veikėjai, kad galėtų bendrai veikti, turi išsiaiškinti vienas kito *tam-kad* ir *kadangi* motyvus, kurie apibrėžia situacijos prasminį kontekstą. Be to, šių tiesioginės sąveikos santykio motyvų prasmė gali būti suderinama ar sutikrinama, nes jie čia yra susipynę tam tikru būdu. Socialinės tiesioginės sąveikos santykyje „asmuo, kuris veikia kartu su kitu, savo elgesio *tam-kad* motyvus anticipuos kaip tikruosius savo partnerio numatomo elgesio *kadangi* motyvus, ir, atvirkščiai, jis bus pasirengęs jo partnerio *tam-kad* motyvus laikyti savo elgesio tikraisiais *kadangi-motyvais*.“²¹ Kitaip sakant, socialinės paveikos atveju vieno partnerio elgesys yra iš anksto suprojektuotas taip, kad atitinkamu būdu sukeltų ar pakeistų kito partnerio elgesį. Veiksmas, kurio tikslas – paveikti kito elgesį, projektuojamas vaizduotėje ateities atliktinio laiko moduse taip, kad jo atlikėjo (pirmojo socialinės paveikos partnerio) *tam-kad* motyvą interakcijos antrasis dalyvis interpretuotų kaip tokį *kadangi* motyvą, kurio pirmasis tikisi. Schützo teigimu, socialinės interakcijos specifika yra ta, kad čia partnerių orientacijos ypatingumas lemia, jog vieno iš jų *tam-kad* motyvus kitam tampa *kadangi* motyvu. Tokių *tam-kad* ir *kadangi* motyvų „keitimosi“ tėkmėje ir „nusistovi“ socialinės paveikos prasminis kontekstas.

Kito supratimo adekvatumo garantas yra subjektyvios kilmės. Schützas suformuluoja subjektyvios interpretacijos postulatą, kurio kaip adekvačios interpretavimo taisyklės turi laikytis socialinis mokslininkas: „Norėdamas

²¹ Schütz A. Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt. P. 226.

paaikinti žmonių veiklą, mokslininkas turi klausti: koks turi būti konstruojamas individualaus proto modelis ir koks tipiškas turinys jam turi būti suteiktas, kad būtų paaikinti stebimi faktai, kaip tokio proto veiklos rezultatas, išsaugant su juo paaikškinamą ryšį. Šio postulato laikymasis garantuoja galimybę susieti įvairiausias žmonių veiklas ar jų rezultatus subjektyviaja prasme, kurią tokia veikla (arba veiklos rezultatas) turėjo veikėjui.²² Kitaip tariant, socialinis mokslininkas, kaip ir kasdienis žmogus, suprasdamas Kitą, turi „pabūti kito kailyje“, kad galėtų įsivaizduoti Kito sąmonės išgyvenimus ir suprojektuoti Kito elgesį paskatinusius motyvus bei juos paaikinti. Suprasti vienas kito subjektyvią prasmę žmonės gali, Schütz'o teigimu, dėl to, kad visi jie turi pamatines žinias apie kasdienį pasaulį.

Taigi Schütz'o socialinio intersubjektyvumo samprata, palyginti su huserliška šio fenomeno interpretacija, papildoma motyvacijos analize, turinčią objektyvuojančią prasmę Kito bei jo veiksmo supratimo koncepcijoje. Kitas fenomenologinėje sociologijoje yra realus ir Schütz'as pretenduoja aprašyti Kito supratimą, o ne atpažinimą. Tačiau pamatiniu intersubjektyvumo garantu Schütz'as laiko kasdienybės žmonių „gyvenimo kartu“ fenomeną ir subjektyvią kasdienio žmogaus „Kito tokio pat kaip aš“ nuostatą, kuri, kaip ir Husserlio fenomenologijoje, grindžiama empatija.

---

²² Schütz A. Sveikas protas ir žmogaus veiklos mokslinė interpretacija // Problemos. Nr. 38, 1988. P. 116.